

Brustna hjärtan och kärlekens filosofer

*Sånger om kärlek tar fram ett perspektiv som ofta saknas i våra vardagliga sätt att diskutera kärlek: beroendet av den andra, smärtan i en kärlek som upphör. Vi tenderar att betrakta kärleksrelationer som problemfria uttryck för individens fria val. Samma avsaknad förekommer ofta i det filosofer skriver om kärlek, t.ex. **Ronald de Sousa** i boken *Love: A Very Short Introduction*.*

Jag lyssnar på sånger om brusten kärlek. Adeles "Hello". Melissa Horns sånger om uppbrott och saknad. Överallt finns den, längtan efter den andra, förtvivlan över att inte längre nå hen. Rädslan att den andre känner för mycket, rädslan att den andra inte känner mer eller längre.

I'm sorry
For breaking your heart
But it don't matter, it clearly
Doesn't tear you apart anymore

Adele, "Hello"

Saknaden efter en annan, fast det var jag som valde att gå.
Saknaden efter en annan, när jag väljer att inte gå.

jag vill inte glömma dig, men du måste förstå,
att han är mitt liv och mitt allt
och jag kan inte gå

Melissa Horn, "De två årstiderna"

Kärleken när den inte ryms i ett lyckligt äktenskap. Kärleken när den inte har en given plats, utan kletar och smetar, kladdar ner allt den rör. Spåren andra människor lämnar i ett liv. Såren som vårdas. Såren som varas och infekteras. Såren som nästan läkt, men som öppnas igen.

Jag lyssnar på sångerna och jag påminns om en anmärkning av **Ludwig Wittgenstein**, en anmärkning som funnit sin väg in i den postumt utgivna *Särskilda anmärkningar*.

"Den lyckligt förälskade och den olyckligt förälskade har vardera sitt eget patos. Men det är svårare att vara olyckligt förälskad på ett gott sätt, än att vara lyckligt förälskad på ett gott sätt" (Wittgenstein 1992, 88).

Jag lyssnar på sångerna, och när jag skriver vill jag säga att jag förstås bara gör det i vetenskapligt syfte. Jag lyssnar inte för att sångerna river i mina egna sår. Jag lyssnar inte för att sångerna fyller upp tomrummen som lämnats av en annan människas spår. (Ursäkta det dåliga rimmet.)

Jag lyssnar, vill jag säga, för att smärta och saknad ibland är de enda uttryck kärleken tar. Jag lyssnar för att syftet med min filosofiska undersökning uttalat är att följa i kärlekens

spår. Annars, menar jag, fastnar jag lätt i filosofers konstruktioner, i mer eller mindre träffande generaliseringar och abstraktioner. Jag ser bara det som de vill få mig att se. Och. Det här är viktigt. Det jag tror mig se i en annan, är kanske inte det som jag egentligen borde se.

Att hålla inne smärtan, men också att inte förmå se hur den andra blöder, är en konstform bland älskande, både lyckliga och olyckliga. Det är också en konstform som älskande filosofer kan utveckla till förfining.

Jag lyssnar också för att jag genom sångerna tycker mig skönja en frånvaro. En frånvaro i våra sätt att tänka och tala om kärlek i många helt vardagliga situationer, såsom när vi tar ställning till hur den kärlek ska se ut som får oss att stanna—båda bör får ut något av det—och de villkor under vilka det är begripligt och kanske också önskvärt att gå. Skiljas som vänner, utan bittra känslor. Ta avsked för att "vi vill olika saker med våra liv". När kärleken omtalas på de här sätten, kladdar den inte. Vi går vidare med vårt liv, och vi går med positiva minnen. Inget mer. När vi förälskar oss på nytt, säger vi att det här är den riktigt stora kärleken. Det som vi hade då, är inte som det vi har nu.

När kärleken beskrivs på det här sättet framstår kärlekens betydelse som relativ till våra aktiva val. Det är med tanke på vad som "är bäst för mig" eller "bäst för dig" som jag fattar mina beslut. Och går jag till mig själv, kommer jag nog att se vad det bästa är. Jag är sist och slutligen en individ med rätt klara gränser till andra. Självgående, kapabel att ta hand om mitt liv. När jag går, tittar jag inte tillbaka. Eller så gör jag det utan bitterhet och saknad. "Don't look back in anger".

Det är mot bakgrunden av dylika tankar om människans självständighet och oberoende, som beroendet Adeles och Melissa Horns sånger vittnar om, framstår som en så stor kontrast. Hur kommer det sig att vi så ofta i tal för fram ett budskap, medan det budskap som förs fram i många sånger är ett helt annat? Är det här skälet till att det kan kännas genant att erkänna att jag lyssnar på de här sångerna? Är det därför jag ständigt uppmanas att inte bry mig om texter i kärlekssånger? För att "alla" ju vet att det bara är trams?

Eller är det för att de flesta olyckliga älskare väljer att vårda sina sår i ensamhet?

Den här sidan av kärlek som ett beroende av andra är också frånvarande i många filosofiska betraktelser om kärleken. Ett exempel är filosofen **Ronald de Sousas** *Love: A Very*

Short Introduction i Oxfords serie av mycket korta inledning- ar till olika ämnesområden. Anslaget i boken, som i många andra filosofiska böcker om kärlek i den engelskspråkiga filosofin, är snarast något ironiskt, alltid lämpligt distanse- rat. Redan i bokens första stycke klargörs att den kärlek som upphöjs på opera- och teaterscener sällan har något att göra med den verkliga kärleken.

”Some people have been driven mad by love. Some have died for it, and some have killed for love. Not all that often, if truth be told, in real life. But to characters in operas and plays it happens all the time.” (de Sousa 2015, 1)

Där boken vill utmana vårt tänkande, blir läsningen också lätt bisarr. Med avsikt att inte moralisera, en risk som de Sousa ser som påtaglig hos filosofer som diskuterar vad som är passande objekt för kärlek, föreslår han att vi också borde ta en persons kärlek till Eiffeltornet som en förståelig form av kärlek. ”Few of us find it possible to empathize”, skriver han. Ändå misstänker han att ”love’s logic is likely much the same whatever it’s objects” (de Sousa 2015, 52).

Själv har jag svårare att se begripligheten i objektofilens anspråk på att älska Eiffeltornet, hur passionerat hen än talar om det. Den här oförmågan grundar sig inte, som de

förklaringar av kärlek. För det är inte opera- eller teatersce- nens, kärlekssångernas och kärleksfilmernas, kärlek som un- dersöks här. Snarare är det ett mer avgränsat fält.

Boken inleds visserligen med en diskussion av Platons *Gästabud*, som helt klart är en av den västerländska filosofi- historiens mest betydelsefulla texter om kärlek. Den landar sedan ändå i en diskussion som främst förts under de senas- te trettio, fyrtio åren i en främst amerikansk kontext. Ändå får jag väl tillstå att det är en yrkesskada bland filosofer att göra stora anspråk i rubriksättningen – den fria viljan, relationen mellan kropp och själ, medvetandets existens – medan den egentliga texten är ett petande i små detaljer.

Jag måste ändå medge att om man hoppar över den nå- got stolpiga presentationen av *Gästabudet*, och läser boken som en introduktion till den engelskspråkiga, analytiska kär- leksfilosofin, så är den inte helt oäven. de Sousa berör två stora teman i dessa diskussioner. Det första är frågan om det finns skäl för att älska, och vad möjliga skäl kunde vara. Det andra är frågan om vilken sorts förklaringar vetenskapen kan tänkas ge till kärlekens frågor. I båda fallen är han en insatt guide som ger en belysande och lättläst överblick.

I det första fallet pekar han på att många av filosofernas problem med att reda ut vad möjliga skäl för kärlek kunde vara, hänger ihop med en alltför lös bild av vad objektet för

kärlek är. Är det ”du” som är objektet för min kärlek, när jag säger att jag älskar ”dig”, eller är objek- tet för kärleken, snarare de påstående om dig som jag kan göra när jag försö- ker beskriva vad jag älskar i dig. ”Du är vacker.” ”Du är in- telligent.” de Sousa

föreslår här en användbar skillnad mellan det han kallar kär- lekens mål, dess fokus och dess pång.

Målet för kärleken är den andra personen, *fokuset* är de enskilda egenskaper man kan peka på som ”att hen är så snäll”, ”omtänksam”, ”generös”. *Poängen* med kärleken är snarare det övergripande perspektiv (mina ord) som gör de enskilda egenskaperna till något som kan uppfattas som ”värt att älska”. De här distinktionerna är i sig inget nytt. **Anthony Kenny** (1963, 134-136) lyfter upp skillnaden mellan det materiella objektet för en känsla – i vårt fall den älskade personen – och det formella objektet – här det något otymp- liga ’älskvärdhet’, med hänvisning till medeltida filosofi. **Gabriele Taylor** (1979, 166) diskuterar likaså mer specifika och allmänna påståendemässiga objekt för känslor. Trots det tappar många filosofiska diskussioner om skäl för kärlek lätt distinktionerna ur sikte. Det här gäller speciellt den milsvida skillnad som finns mellan att säga ”Jag älskar dig” och ”Jag älskar ditt långa hår”. Ibland kan nämligen dylika diskussio- ner göra att det framstår som omöjligt att älska någon som byter frisyr.

Likaså kan det, såsom de Sousa noterar, vara viktigt att komma ihåg att det jag som älskar säger till min älskade, vad min älskade hör och vill höra, inte alls behöver röra sig på samma plan som det en utomstående säger om oss, eller det som vi som älskande säger till en utomstående. För de Sousa väcker det här främst frågan om vem som är bäst på att be- döma det älskansvärda i en annan. En annan väg att gå är att säga att de olika utsagorna, fast de verkar tala om samma

Betoningen på skäl gör det svårt att se varför vi inte slutar att älska när vi har skäl till det.

Sousa menar, i min bristande förmåga att känna empati för objektofilens kärlek. Snarare är det just en oförmåga att föreställa mig de sätt som det som de Sousa kallar kärlekens logik tänks verka i fallet med Eiffeltornet.

Med ”kärlekens logik” förstår jag här de olika sätt på vilka det är möjligt att tala om kärlek. Vad kan och vad kan inte sägas i olika sammanhang för att vi ska kunna tillskriva det någon form av begriplighet. Vad blir det t.ex. av den älskan- des längtan efter den älskades gensvar, när det som älskas är en stor metallkonstruktion? Hur vet hen att hens kärlek är besvarad, eller obesvarad, om objektet just utmärks av att det inte kan svara? Vad är det att längta efter den andras be- röring, om det enbart är *en* som kan beröra och beröras?

Som ett exempel på bristande empati för en annans kär- lek, nämner de Sousa vår förundran över vad en människa ser i en annan. Visst kan det här vara föremål för förundran, men det jag förundras över då, är just hur jag ska rättfärdiga förhållandet mellan två personer, speciellt om jag tycker att någon annan kunde vara ett mer passande ”objekt för kär- lek”. När jag förundras över objektofilens kärlek till Eiffeltor- net, har jag inte svårt att se varför just Eiffeltornet bland alla utsiktstorn skulle vara det utvalda kärleksobjektet. Jag ser inte överhuvudtaget vart jag ska ta vägen med påståendet att det här är en kärlek bland andra.

Valet av titel för boken är också talande. Det här är en kort introduktion till kärlek. Det är inte, fast det skulle ha var- rit mer passande, en introduktion till kärlekens *filosofi*, eller i någon mån evolutionsbiologins och evolutionspsykologins

sak, inte alls är jämförbara. Medan orden som älskande talar till varandra är en del av deras kärlek, har försöken att förklara och försvara sin kärlek inför andra en mer berättigande roll, även om det många gånger är oklart vad som står i behov av rättfärdigande.

Ändå är det något som skaver i diskussionen. Betoningen på skäl gör det svårt att se varför vi inte slutar att älska när vi har skäl till det. Och borde inte ett av de viktigaste skälen vi har att göra det vara att vår kärlek är obesvarad? Det finns en oresonlighet i den saknad och sorg som andra människor lämnar i oss, "i faktumet att våra liv", som **Raimond Gaita** skriver, "verkar tomma då vi förlorar dem vi älskar" (Gaita 2004, 51, *min översättning*). En sorg och saknad som både fyller och tömmer våra liv mot bättre vetande.

Det är dylika reaktioner som får olika vetenskapsmän att snarare söka *orsaker* till kärlek än *skäl* till dem. På alla hjärtans dag tar sig t.ex. *Hufvudstadsbladet* (14.2.2016) en mer kardiologisk titt på de smärtor som följer med ett brustet hjärta. Där berättas om hur dödsfall och en separation kan få ett friskt hjärta att reagera med rytmstörningar, och få människan att reagera med bröstsmärtor och ångestkänslor. Det vi kallar brustet hjärta får vi veta är t.o.m. ett medicinskt tillstånd med ett japanskt namn, "*takotsubo*". Som en reaktion på fysisk och emotionell stress spänns hjärtats vänstra kammare upp som en ballong. Symptomen påminner om en hjärtinfarkt men det finns inga fysiska skador på kranskärlen.

Rapportering som denna ger ett slags legitimitet till kärlekssångernas vända. "Titta nu! Vetenskapen har visat att kärleken faktiskt gör ont!" Samtidigt känns det oklart varför vi tänks vara i behov av denna legitimering. Räcker det inte att vi känner smärtan? Måste vi också ha vetenskapliga bevis för den?

Ett möjligt skäl till att tvivla på den obevisade smärtan, är att vi förbinder upplevelsen av smärta med en kroppslig skada. En smärta som inte orsakas av en synlig skada förefaller vara ett hjärnspöke. Alternativt kan vi tänka att talet om en smärta i bröstet eller magen enbart är metaforiskt. "Det är som om mitt hjärta skulle brista" är något vi säger, men att vi säger "som om", visar i sig en distans till det sagda. "Hjärtat brister inte på riktigt." Att då se hur metaforerna griper tag i mätbara kroppsliga reaktioner, ger ett annat slags verklighet till det sagda.

Samtidigt finns det en risk att dylika vetenskapliga undersökningar får oss att tänka på kärlek i enbart kroppsliga termer. Det är en sak att se dessa kroppsliga reaktioner som *symptom* i en onekligen diffus symptombild. Det är en annan att tänka att kärleken *består* i dessa olika kroppsliga skeenden. Tänker vi så är det lätt hänt att vi tror att kärleken tar slut när, och om, de kroppsliga symptomen mattas av. Det här bortser från att frågan om vad en annan människa betyder för oss inte försvinner bara för att mina känslor förändras. Snarast aktualiserar sådana förändringar frågan om igen. Vi kan känna lättnad när den värsta kärlekssorgen släpper, men också skuld för att inte känna lika starkt längre.

Här påpekar de Sousa helt riktigt att det är ett misstag att tänka att vetenskapliga undersökningar skulle förta det värdefulla i kärleksrelationer. Dels påminner han om att vetenskapen inte är en, utan omfattar en mängd olika vetenskapsgrenar, där det inte är entydigt att en vetenskap skulle sitta inne med det ultimata svaret på vad kärlek är. De ansatser han beskriver är också så olika att det är tveksamt om vi ens kan säga att olika vetenskaper undersöker samma sak. Dels uppmärksammar han att alla vetenskaper präglas av sin tid, och att vetenskapliga forskningsresultat kan uppvisa samma blinda fläckar som återfinns i ett visst samhälles sätt att tän-

ka på sig självt. Slutligen slår han fast att vetenskaperna visserligen kan ge oss kunskap om olika skeenden men att de inte kan slå fast vilken betydelse vi ska ge de här skeendena i vårt liv.

Filosofin kunde här inta en viktig plats i att utforska de moraliska och existentiella frågor som uppstår kring vår besvarade och obesvarade längtan till varandra. Hur låter man, som **Iris Murdoch** skriver, "den älskade gå på ett välvilligt sätt", "när och hur ger man upp, när uttrycks kärlek bäst genom tystnad eller genom att gå"? (Murdoch 1992, 17, *min översättning*).

Den som söker en sådan fördjupning i de Sousas bok, söker förgäves. Hans försök att bemöta den normativa frågan om hur vi borde förhålla sig till nya vetenskapliga resultat om kärlek, utmynnar istället i en spekulativ diskussion om hur vi ska förhålla oss till potentiella kärleksmediciner och om vi borde utvidga kärleksbegreppet till relationer bortom den monogama. Frågorna må i sig vara intressanta, men behandlingen av dem faller lika platt som objektofilens kärlek till Eiffeltornet.

Vill man fördjupa sig i de här frågorna är det bättre att lyssna på kärlekssånger. Att skriva, sjunga och lyssna till dem, är ett sätt att komma till rätta med kärlekens, och andra människors, plats i våra liv. De ger ord för våra känslor, när vi känner för mycket och för lite. De erbjuder ett sätt att komma till rätta med tomrummet andra lämnar i vårt liv. De ger kanske inget svar till frågorna som ställdes av Murdoch, men de talar ur en smärta som visar varför sådana frågor är angelägna. I de bästa fallen låter de en människa träda fram med en personlig erfarenhet av utsatthet och sårbarhet, uttryckt på ett språk som går utöver den enskildas upplevelse till att tala om och till något mer allmänmänskligt. I nyktra filosofers spekulationer hålls alltid en sådan erfarenhet på armlängds avstånd.

Camilla Kronqvist

Skribenten är forskare i filosofi vid Åbo Akademi nmed kärlekens filosofi som specialområde.

LITTERATUR

- Gaita, Raimond. 2004. *Good and Evil: An Absolute Conception* (second edition). London, New York: Routledge.
- Kenny, Anthony 1963. *Action, Emotion and Will*. London; New York: Routledge and Kegan Paul; Humanities Press.
- Murdoch, Iris, 1992. *Metaphysics as a Guide to Morals*. London: Penguin Books.
- de Sousa, Ronald. *Love: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Taylor, Gabriele. 1979. *Love. I: Ted Hondrich och Myles Burnyeat, (red.). Philosophy as It Is*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd, pp. 165-182.
- Wittgenstein, Ludwig. 1993. *Särskilda anmärkningar* Stockholm: Thales.